

ПЕДАГОГІЧНА ЕСТЕТИКА ТА ЕТИКА

УДК 37.015.31:17.022.1(091)

DOI: 10.33989/2226-4051.2019.19.169769

Микола Степаненко, м. Полтава

ORCID: 0000-0002-6727-1265

ПЕДАГОГІКА ДОБРА В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Дітей немає – є люди, але з іншим масштабом понять, іншим запасом досвіду, іншими потягами, іншою грою почуттів.

Януш Корчак

У статті з'ясовано лексикографічну й педагогічну сутність терміна «добро». Основну увагу приділено висвітленню проблеми становлення й розвитку педагогіки добра з опертям на філософський досвід Сократа, Платона, Аристотеля, Вітторіно де Фельтре, Хуана Луїса Вівеса і психолого-педагогічний досвід Яна Амоса Коменського, Йогана Генріха Песталоцці, Адольфа Дистервега, Костянтина Ушинського, Григорія Сковороди, Януша Корчака, Антона Макаренка, Василя Сухомлинського, Івана Зязюна. Схарактеризовано засадничі положення кожної із розглянутих концепцій, встановлено їхні спільні й окремішні ідеї, а також засоби їхньої практичної реалізації. Увесь виклад запроектовано на розкриття Концепції Нової української школи в синтезі таких складників тріади: «модель учня» – «модель школи» – «модель учителя педагогіки добра».

Ключові слова: педагогіка добра, філософи минулого, педагогі-гуманісти минулого й сьогодення, виховання особистості, моральне виховання, Концепція Нової української школи.

Постановка проблеми. «Найстрашніша з катастроф, що нам загрожує, – не стільки атомна, теплова й подібні їм варіанти знищення людини на Землі, скільки антропологічна – умертвлення людського в людині», – повчає філософ Юлій Шрейдер (1990, с. 7.). Особливо актуальними видаються ці слова сьогодні, коли на нашу мирну землю прийшла російська збройна агресія і принесла насильство, страждання, жорстокість. Тож

Україна потребує від своїх громадян не лише мужності, героїзму, патріотизму, але й гуманності, добра, милосердя. А все це само не прийде. Воно – продукт виховання, причому тривалого і всеохопного.

Метою статті є ретроспективний аналіз засадничих положень педагогіки добра, її самобутності – від найдавніших часів до сучасності.

Виклад основного матеріалу. Тлумачний словник української мови трактує добро як високоморальну категорію в такому її дефініційному обрамленні: «усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям» (Новий тлумачний словник української мови, 2008, с. 565). Добро ще номінують як благо, позитив, протиставляючи йому зло (с. 565). В Україні формою шанобливого звернення до привітливої людини є добродій, синоніми якого – добродійник, доброчинець (с. 565). Під добром у його сутнісному вимірі розуміють усе те, що утверджує моральність у людині, її наближеність до досконалої людяності, зрештою, її ототожнюють із доброзичливістю, милосердям, повагою, співчуттям, співпереживанням, взаємодопомогою тощо.

Виховувати добро в людях – нагальна потреба, почесний обов'язок і постійна вимога в будь-якому суспільстві, а покликана зробити все це педагогіка добра й моралі. Доречно в цьому контексті звернутися до Яна Амоса Каменського, який свого часу писав: «...Слід якомога більше піклуватися про те, щоб мистецтво впроваджувати по-справжньому моральність й істинне благочестя було зреалізоване належним чином у школах, щоб школи вповні стали, як їх називають, “майстернями людей”» (Коменський, 1955, с. 322).

У своєму становленні й розвитку педагогіка добра невіддільна від найпрогресивніших ідей великих філософів та педагогів-гуманістів як минулого, так і сьогодення.

Одним із перших відомих нам етико-філософських розгалужень цього важливого спрямування стало **конфуціанство** – учення про виховання високоморальних людей, чеснотами яких були б безкорисливість, благородство, любов до ближнього. Довгий час конфуціанство маніфестувало офіційну державну

ідеологію Китаю. У сучасному розумінні це могла вже бути педагогіка добра. Багато відомих філософів античного світу активно послуговувалися філософією, про яку йдеться. За **Сократом**, центром усього є людина, її ставлення до сім'ї, суспільства, законів, традицій, а особливо – до богів. «Виховання людей» цей любомудр уважав найосновнішим в учінні, а сенс виховання убачав у потребі пізнання світу через пізнання самого себе. Безсмертний вислів Сократа: «Я знаю, що нічого не знаю» – потвердження й пояснення доречності всебічного й досконалого вивчення та осягнення самого себе. Особливу увагу в бесідах з учнями він звертав на пізнання сенсу доброчесності. **Платон** зі своїм учителем Сократом та учнем **Аристотелем** заклав основи західної гуманістичної філософії й науки. Сократ і Платон – творці етичного раціоналізму, якого дотримувалися їхні послідовники. Мудрість, стверджували вони, є вища чеснота, знання ж – достатня умова моральності. Якщо людина знає, що таке добро і зло, справедливість і несправедливість, вона не буде погано поводитися. Ці ідеї пізніше знайшли свій логічний розвиток у філософії Просвітництва.

Епоха Відродження дарувала нові імена для педагогіки добра. **Вітторіно да Фельтре** був прихильником гуманістичних ідей Відродження у вихованні, мету якого вбачав передовсім у гармонійному розвитку людини. Він заснував передову на той час гуманістично-демократичну школу «Дім радості» при дворі герцога Гонзага в Мантуї, де навчалися не лише діти знаті, а й вихідці з бідних родин. У цій школі панувала атмосфера добра та любові. **Хуан Луїс Вівес** – іспанський богослов, філософ, педагог-гуманіст – був продовжувачем справи Аристотеля. Він робив основний акцент не на вивченні сутності душі, а на її моральних проявах. Філософ підготував трактати про дитячу освіту, про демократизацію шкіл спільного навчання людей різного віку та статі. Праці Вівеса мали великий вплив на творчість відомого у всьому світі «учителя народів», основоположника наукової педагогіки **Яна Амоса Коменського**, який сформулював революційні для того часу принципи природовідповідності у вихованні, а ще став творцем класно-урочної системи, обґрунтував ідею навчання всіх усього без усякого винятку,

одним із перших засудив тілесні покарання й закликав до викорінення їх із навчально-виховного процесу.

Лейтмотивом дидактики Коменського є ідея формування різнобічної особистості, виховання людяності в людині. У творчості педагога цим важливим проблемам відведено особливу роль. Мовиться, зокрема, про такі праці, як «Велика дидактика», «Материнська школа», «Правила поведінки, зібрані для молоді у 1653 році», «Закони добре організованої школи». Коменський стояв на тих засадах, що вже з раннього дитинства потрібно виховувати такі етичні якості, як справедливість, наполегливість у праці, мужність. Надважливе місце в етичному вихованні має зайняти позитивний приклад батьків, сімейне оточення, привчання дітей до посильної корисної праці, до свідомого дотримання правил поведінки.

Значну увагу Ян Амос Коменський приділяв професії педагога, яку називав «найпочеснішою під сонцем». Учитель, на його глибоке переконання, «як і лікар, є лише помічником природи, а не її паном» (Коменський, 1982, с. 347). Він мусить постійно демонструвати зразки доброчесності, володіти педагогічною майстерністю, любити своє ремесло, пробуджувати самостійну думку учнів, готувати з них діяльних людей, які б уболівали та піклувалися про загальне благо. Школу цього взірця названо «майстернею людей», а про вчителя мовлено так: «Людська природа вільна, вона любить добру волю, не терпить тиску... Буркотливі вчителі, владні й ті, які вдаються до побоїв, є ворогами людської природи, вони ніби створені для того, аби заглушувати і знищувати здібності, а не возвеличувати й облагороджувати їх. З-поміж цієї категорії нудні та безплідні догматики, що послуговуються лише сухими настановами, не залучаючи учнів до справи; вони з них роблять або буркотливих зануд, або людей інертних, подібних до них самих» (Коменський, 1982, с. 586).

XVIII століття також багате на талановитих педагогів, які зробили свій вагомий внесок у формування педагогіки добра. На цьому тлі вигідно вирізняється постать швейцарського педагога-гуманіста *Йогана Генріха Песталоцці*, який понад 50 років присвятив вихованню та навчанню дітей знедолених трудящих і

впродовж багатьох літ керував відомими виховними закладами Швейцарії: «Закладом для бідних» у Нейгофі, притулком для сиріт у Станці, інститутом у Бургдорфі та Івердоні. Основною метою виховання він уважав усебічний і гармонійний розвиток духовних та фізичних сил і здібностей дитини відповідно до її внутрішньої природи. Роль педагога – не придушувати цей розвиток, а стимулювати його.

Основне завдання морального виховання Песталоцці вбачав у формуванні високих моральних якостей і переконань. Найпростіший елемент цього виховання, за ним, – це любов дитини до матері. Педагог сповідував той принцип, що основи моральної поведінки дитини закладаються саме в сім'ї, а подальший розвиток її моральних сил має здійснюватися у школі, де ставлення вчителя до дітей вибазовується на засадах батьківської любові до них. Йоган Генріх Песталоцці пропонував, щоб до навчання мали доступ усі без винятку діти. Він узагальнив свій багатий педагогічний досвід у таких відомих на весь світ творах, як «Лінгард і Гертруда», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня» та ін. Вияскравимо й той знаковий факт, що педагогові вперше вдалося розкрити природний процес пізнання на основі філософії та психології.

Відомий німецький педагог *Адольф Дистервег*, як і його попередник Йоган Генріх Песталоцці, уважав, що людина від народження володіє природними задатками, які детермінують перманентне прагнення до розвитку. Завдання виховання – пробудити ці задатки, щоб вони могли самостійно розвиватися. Педагог захищав ідею загальнолюдського виховання, переконував, що завдання школи полягає у вихованні гуманних і свідомих громадян, у вихованні любові до людей та до свого народу. Вирішальну роль у цьому відведено вчителю, якого названо «сонцем для всесвіту». На думку Дистервега, «викладання має бути енергійним, щоб пробуджувати розумові сили учнів, зміцнювати їхню волю, формувати характер. Потрібно твердо й неухильно реалізовувати свої виховні принципи. Постійно працювати над собою. Мати твердий характер. Бути ... вимогливим, справедливим. Бути суворим громадянином і мати

прогресивні переконання та громадську мужність» (Коджаспирова, 2003, с. 67).

Серед видатних філософів-просвітників, педагогів-гуманістів того часу чи не найяскравішою постаттю був українець **Григорій Савич Сковорода**, «філософія серця» якого заклала міцний підмурівок для формування й утілення в життя педагогіки добра. У його гідній подиву спадщині велику увагу приділено проблемі щасливого існування, вінцем якого є «радість серця» людини. Цю чесноту він цінував вище, ніж «обізнаність у науках». Григорій Савич обстоював ідею доступної для всіх освіти («виховання й убогим потрібне»), рівність навчання для хлопців і дівчат, розвинув ідею природовідповідності («сродності»), за якою у вихованні дитини треба зважати на її природні здібності, інтереси, уподобання, нахили. Тож виховання, пересвідчував Сковорода, іде від природи, а вона є найкращим учителем.

В особі вчителя Григорій Савич вирізняв насамперед моральні якості, а основними завданнями наставника вважав вияскравлення та розвиток природних здібностей дитини, керування процесом самовиявлення її натури й самоevolюції. Успіх на цьому шляхові забезпечує «сродність» діяльності, незрадлива любов до дітей і щира повага до них. Сковорода був переконаний, що успіху, позитивних результатів можна досягти лише за тієї умови, якщо праця приносить задоволення, якщо вона є справжнім щастям для вчителя. «Початок усьому і смак є любов, – констатував наш Перший розум. – Як їжа, так і наука не дійсна від нелюбимого» (Сковорода, 1973, с. 35).

Педагогічні, етичні та естетичні погляди видатного українського мислителя висвітлені в багатьох його творах, зокрема в посібниках «Міркування про поезію та керівництво до мистецтва її», «Початкові двері до християнської добродієвності», притчах й інших працях. Незаперечна цінність філософської спадщини Григорія Сковороди і в тому, що вона стала невичерпним джерелом мудрості, стійкості, терпіння й моральності для всього українського народу на багато поколінь, і для натеперішнього дня зосібна.

Ідеї педагогіки добра послідовно впроваджені й розвинені в досвіді видатного мислителя XIX століття, творця наукової педагогіки та народної школи **Костянтина Дмитровича Ушинського**. Зберігаючи за педагогікою статус антропологічної науки, він наголошував, що значення її в тому, аби «віднаходити шляхи до відкриття в людині такого характеру, який протистояв би натискові всіх випадковостей життя, рятував би людину від їхнього шкідливого розтлівального впливу і давав би їй змогу отримувати звідусіль лишень позитивні результати» (Ушинський, 1950, с. 27). Один із можливих засобів, про які йдеться, пересвідчує Ушинський, – мораль: «...Вплив моральний є основним завданням виховання, куди важливішим, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови знаннями й роз'яснення кожному його особистих інтересів» (1953, с. 332), а «жадоба грошей, невіра в добро, відсутність моральних правил, презирство до думки, любов до манівців, байдужість до громадського блага, сприяння порушенню законів честі – ось вороги виховання» (1948, с. 22).

Важливою в педагогічному доробкові Ушинського є ідея формування внутрішнього світу дитини з урахуванням, по-перше, її психологічних, психічних та фізичних законів розвитку, вимог відповідності природним задаткам, по-друге, духовно-культурних умов, у яких вона виховувалася. Костянтин Дмитрович був прихильником виховного навчання, обстоював ідею побудови загальної освіти на засадах гуманності й патріотизму. «Виховання дається нелегко, – вимагає культури волі й характеру, які великою мірою формуються в процесі навчання, – доводив він. – Побудоване лише на інтересі, воно ніяк не сприяє випрацюванню цих рис» (Сухомлинська, 2005, с. 289). Найсутнішим засобом морального виховання педагог уважав працю, настійно рекомендував прищеплювати любов і формувати серйозне ставлення до неї. З-поміж найпопулярніших праць Ушинського, які несуть ідеї педагогіки добра, – «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Про народність у громадському вихованні». Закладені в них положення ніколи не втратять своєї актуальності, позаяк заряджені ідеями, над якими не владарює час із його найдражливішими викликами.

На помежів'ї XIX – XX століть педагогіка добра збагатилася новими ідеями й оригінальним досвідом відомого польського письменника, вихователя, лікаря, ученого **Януша Корчака**. Педагог гуманістичної ідеї і практики дитячого виховання був упевнений, що тільки любов (і ніщо інше) може врятувати майбутні покоління. Любов та повага до дитини, «тендітне ставлення до її серця» – ось основні постулати педагогічного вчення Корчака, оперті на багату власну практику. Упродовж 30 літ він керував Будинком сиріт у Варшаві, близько 20 років співпрацював з інтернатом «Наш дім», де безпосередньо втілював основні ідеї демократичного виховання, зокрема, упровадив новаторську для того часу систему дитячого самоврядування, практику дитячого товариського суду, рішення якого були для всіх обов'язковими. До заслуг Януша Корчака слід уналежнити й те, що він акцентував увагу на індивідуальному вихованні, до кожної дитини підходив з позицій добра, любові, співчуття, зважаючи на прояви її природних здібностей. У Першу світову війну педагог деякий час працював у дитячих притулках Києва. Тоді він написав свою найважливішу студію життя «Як любити дитину», у якій обґрунтовано ідеї гуманістичної педагогіки, а «десять заповідей для батьків» стали хрестоматійними орієнтирами з виховання. Цінними для педагогіки добра є й інші його книги – «Право дитини на повагу», «Правила життя», «Жартівлива педагогіка», повість для дітей «Король Матіуш Перший». Педагогічний набуток Януша Корчака справив велике враження на Василя Олександровича Сухомлинського, який з особливим пієтетом виповів про це в передмові до книги «Серце віддаю дітям».

Справжнім корифеєм педагогічної науки, одним із чотирьох педагогів, прізвище якого у 1998 році за рішенням ЮНЕСКО названо з-поміж тих, хто визначав спосіб педагогічного мислення в XX столітті, є **Антон Семенович Макаренко**. Його педагогіка добра пов'язана з ефективністю педагогічної діяльності, насамперед з ліквідацією дитячої безпритульності. Завдяки талантові автора «Педагогічної поеми» тисячі дітей, приречених на жалюгідне існування, повернулися до повноцінного життя. Власною практичною діяльністю Макаренко потвердив своє

педагогічне кредо: «Я визнаю необмежену могутність виховної роботи... Я не знаю жодного випадку, коли б повноцінний характер заявив про себе без здорової виховної обстановки або, навпаки, коли б характер понівечений вийшов би, оминувши царину виховної роботи» (Макаренко, 1985, с. 45).

Підхід до дитини з оптимістичною гіпотезою та вірою в успіх, вимогливість і повага, виховання в колективі й через колектив, єдність навчання та виховання, синтез виховання і життя – це ті чинники, які визначають гуманістичні основи педагогіки Антона Макаренка. Аксиомою професійної етики його було на сьогодні вже афористичне «...якомога більше вимоги до людини та якомога більше поваги до неї» (Макаренко, 1968, с. 103). Саме в такому інтерпретуванні, пересвідчує Макаренко, і полягає вияв справжньої доброти педагога до дитини.

Гармонію суспільного й особистого Антон Макаренко уявляв як щастя людини й сутність виховання. Цій та іншим проблемам педагогіки він присвятив свої всесвітньо знані праці – «Педагогічна поема», «Прапори на баштах», «Книга для батьків», «Методика організації виховного процесу».

Яскравим виявом педагогіки добра у ХХ столітті є педагогіка гуманності й любові вже згаданого **Василя Олександровича Сухомлинського**. «Доброта й ще раз доброта, – наголошував він, – це найтонші й наймогутніші корінці, що живлять дерево дитячої радості» (Богущ, 2014, с. 4). Уся педагогіка Василя Олександровича сповнена ідеями добра та краси, любові й чутливості. У фокусі його гуманістичних поглядів та переконань чільне місце відведено довірі й повазі до дитини, зверненню до її внутрішнього світу, до розвитку її індивідуальних особливостей і творчих сил, ідеї «радості пізнання».

На глибоке переконання Сухомлинського, успіх роботи вчителя неможливий без глибокого знання довкілля, духовного життя й індивідуальних особливостей учня. Він розглядав природу як універсальний засіб виховання: «Людина стала людиною, коли почула шепіт листків, дзюркотання струмочків і дзвін срібних дзвіночків жайворонка в літньому небі, шелест сніжинок і заметілі за вікном, ласкавий плескіт хвилі, святкову

тишу ночі і, затамувавши подих, слухала ... чудову музику життя» (Сухомлинський, 1971, с. 17).

Найважливішими досягненнями Василя Олександровича, що стосується проблем педагогіки добра, є праці «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві», «Народження громадянина», «Батьківська педагогіка», «Павлиська середня школа», «Моральний ідеал молодого покоління» та ін. У книзі «Серце віддаю дітям» знаходимо таку сокровенну думку Сухомлинського: «Що було найголовнішим у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей» (Сухомлинський, 1969, с. 3).

Ідеї педагогіки добра послідовно впроваджені й розвинені в педагогічній спадщині *Івана Андрійовича Зязюна*. Лише через відчуття роду, стверджував він, через любов до батька-матері та до своєї землі й Батьківщини кожна людина приходить до щирих, глибоких і чесних почуттів, до потреби творити добро й нести його людям. Однак особливу місію в цьому важливому процесі покладено на того, хто присвячує своє життя служінню дітям, вихованню в них духовних цінностей та моральних чеснот – на вчителя, позаяк той «...залишається вічно сповідуваною і вічно живою Цінністю, непідвладною Часу і меркантильним дріб'язковостям миттєвості» (Зязюн, 2000, с. 307). «Одна з основних соціокультурних функцій педагога, – неодноразово наголошував Іван Андрійович, – підтримка становлення людини як суб'єкта своєї життєдіяльності. Навчаючи дитину керувати собою, розуміти рішення, виконувати задумане, учитель формує у неї досвід бути особистістю, створює середовище з високими моральними цінностями, орієнтація на благо іншого за золотим правилом етики (стався до іншого так, як би ти хотів, щоб інший ставився до тебе) набуває для дитини особистісного смислу. Тут реалізується важливіший психологічний закон, згідно з яким ментальність може народжуватися лише іншою ментальністю» (Зязюн «Дивосвіт людськості й людяності...»).

Формуючи сутність педагогіки добра, Іван Зязюн акцентував увагу на суб'єкт-суб'єктності педагогічної діяльності, у якій виняткове місце посідає чутливість педагога до учня, на важливості самоосвіти й самовиховання як визначальних критеріїв життєвого успіху й людяності особистості, на потребі

звернення до природних рис та здібностей людини, наділеної задатками постійно творити добро й неодмінно нести його людям. У розглядуваному варіанті педагогіки добра авторства Івана Зязюна особливу роль відведено проблемі «олюднення Людини» у сфері освіти. *«Чим більше б я (як і кожна людина), – занотовано в одному з рукописів, – зустрів талановитих педагогів-добротворців, тим досконалішим і гуманнішим був би мій (як і кожної людини за таких параметрів) досвід взаємодії із людським середовищем і особливо з моїми учнями й колегами-професіоналами (якщо обрав педагогічну професію)...»* (Зязюн «Учитель на перетині тисячоліть»).

Ідеї педагогіки добра відомого вченого знайшли своє системне відображення в низці його фундаментальних праць – «Краса педагогічної дії», «Педагогіка добра: ідеали і реалії», «Філософія педагогічної дії», «Педагогічна майстерність» та ін.

Висновки й перспективи дослідження. Отже, добро і любов, повага й довіра до дитини – це ті центральні категорії, які визначають високий смисл діяльності філософів, педагогів-гуманістів минулого, вони ж програмують і стратегію діяльності вчителя ХХІ століття. Яскравим проявом педагогіки добра сьогодні є **вектор інклюзії в Концепції Нової української школи**. *«Кожна дитина, – ідеться в цьому документі, – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами і можливостями. Місія нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками»* (Нова українська школа, 2016, с. 14). Нова українська школа – це головно осередок педагогіки добра. **Педагогіку добра ХХІ століття** вирізняє те, що вона, по-перше, постійно **оновлюється й розвивається, бере за основу** ідеї славних педагогів-гуманістів минулого – Яна Амоса Коменського, Йогана Генріха Песталоцці, Адольфа Дистервега, Костянтина Ушинського, Антона Макаренка, Василя Сухомлинського, Івана Зязюна й ін.; по-друге, **ґрунтується** на засадах загальнолюдських цінностей і моралі, кордоцентризму та природовідповідності, гуманності й партнерства; по-третє, **сповідує** ідеї добра й миру, любові та щастя, справедливості й

патріотизму; по-четверте, **вирізняється** демократичністю й інклюзивністю, емпатією та доброзичливістю, толерантністю й гендерним паритетом, взаємоповагою та взаємодовірою, оптимістичною гіпотезою й вірою в краще; по-п'яте, **має на меті виформування** одухотвореного середовища навколо дитини для розкриття її особистісного потенціалу, виховання соціально-активної, відкритої до позитивних зрушень і здатної змінювати світ на краще всебічно розвиненої особистості, яка керується в житті гуманістичними духовними цінностями та моральними пріоритетами. **Постулати** педагогіки добра: а) любити дитину; б) розуміти і сприймати її такою, якою вона є; в) завжди вірити в її успіхи.

У контексті педагогіки добра розглянемо Нову українську школу в єдності складників тріади: **«модель учня»** – **«модель школи»** – **«модель учителя»** як рівноправних соціальних партнерів, котрих поєднує 1) загальна суспільно значуща мета, 2) спільна і скоординована діяльність та її досягнення.

Модель учня, випускника школи – це вільна, соціально активна, цілеспрямована, усебічно розвинена, творча **особистість**, яка:

- має сформовані гуманні загальнолюдські цінності (гідність, чесність, справедливість, відповідальність, повага до себе та інших, турбота, шана до батьків і традицій), моральні орієнтири й розуміння свого місця в житті;
- має прагнення до свідомого життєвого вибору й самореалізації, здатна ухвалювати відповідальні рішення;
- має бажання змінюватися сама і змінювати світ на краще;
- має потреби в систематичній трудовій діяльності та свідомих проявах активної громадянської позиції;
- усвідомлює себе відповідальним громадянином і патріотом України, діє згідно із загальноприйнятими морально-етичними нормами та принципами;
- здатна допомагати іншим людям, є толерантною й терпимою;
- готова навчатися впродовж життя.

Усе це має забезпечити Нова українська школа з освітньою ідеологією змін, що відповідають викликам XXI століття й неодмінно оперті на засади педагогіки добра.

Модель школи – це універсальний інклюзивний освітній **осередок**, у якому:

- утверджується гуманне ставлення вчителів до учнів на основі усвідомлення неповторності й унікальності кожної дитини, єдності симпатії та емпатії, створення суб'єкт-суб'єктних морально-естетичних відносин;
- здійснюється виховання на засадах гендерної паритетності й соціальної інклюзії;
- ефективно залучаються й органічно входять до освітнього процесу всі його учасники, яким відкриті рівні можливості для подальшого навчання;
- відсутні будь-які прояви дискримінації та приниження гідності учня, кожна дитина відчуває себе захищеною;
- створюються умови для збереження і зміцнення здоров'я школярів;
- ураховуються природні здібності, таланти й можливості дитини, її внутрішні потенції, інтереси та бажання, створюються умови для розвитку індивідуальних особливостей і творчих сил;
- удосконалюється моральне виховання учнів, зокрема на уроках літератури, здійснюється їхнє залучення до природо-охоронної діяльності;
- забезпечується єдність навчання та позаурочної роботи за інтересами дітей;
- організовується навчально-виховний процес на основі особистісно орієнтованого підходу;
- надається широкий вибір учням варіативних освітніх програм і профілів;
- використовуються інноваційні інтерактивні форми та методи навчальної діяльності;
- застосовуються демократичні засоби й методи навчання та виховання (повага, заохочення, запрограмованість на позитивне, створення ситуації успіху тощо);

- створюються умови для успішної співпраці з батьками учнів.

Організація роботи нової української школи не можлива без кваліфікованого педагогічного персоналу. Отже, **модель учителя педагогіки добра** – це відповідальний громадянин і патріот, соціально-активна, ініціативна особистість, яка є:

- високоморальною, готовою втілити в навчальний процес гуманістичні принципи добра та справедливості, будувати роботу на засадах гуманізму, демократії, толерантності й поваги;

- висококваліфікованим фахівцем у своїй галузі, який ґрунтовно володіє основами психології;

- мультикультурною, здатною визнавати культурний плюралізм, створювати атмосферу паритетності й поваги до дітей різних національностей та культур;

- високоосвіченою та культурною, мотивованою і креативною, такою, що прагне до неперервної освіти й самоосвіти впродовж життя;

- здатною створити в шкільному колективі мікроклімат відкритості, взаємодовіри і взаємоповаги, закласти основи партнерства і співробітництва між учнем, учителем та батьками учнів;

- готовою будувати для дітей індивідуальні освітні траєкторії в руслі розбудови «Європи знань»;

- професійно-мобільною, готовою оперативно реагувати й адаптуватися до мінливих умов інформаційно-глобального світу, відкрита до інновацій та позитивних змін.

Вирізнені складники тріади «модель учня» – «модель школи» – «модель учителя педагогіки добра» діють не ізольовано, а неодмінно в органічному синтезі, утворюючи наповнене глибинного змісту концептуальне тло «Педагогіки добра».

Список використаної літератури

- Богуш, А. (2014) Патріотичне виховання починається з доброти: педагогіка добра у спадщині Василя Сухомлинського. *Дошкільне виховання*, 11, 4-7.
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: МАУП.
- Зязюн, І. А. *Дивосвіт людськості й людяності Олександра Романовського*. Особистий архів Івана Зязюна.
- Зязюн, І. А. *Учитель на перетині тисячоліть*. Особистий архів Івана Зязюна.
- Коджаспирова, Г. М. (2003). *История образования и педагогической мысли: таблицы, схемы, опорные конспекты*. Москва: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС.

- Коменский, Я. А. (1955). Метод нравственного воспитания. В А. А. Красновский (Ред.). *Избранные педагогические сочинения* (с. 322-326). Москва. Учпедгиз.
- Коменский, Я. А. (1982). Великая дидактика. В А. И. Пискунов (Ред.). *Избранные педагогические сочинения* (Т. 1, с. 242-476). Москва: Педагогика.
- Коменский, Я. А. (1982). О приятностях. В А. И. Пискунов (Ред.). *Избранные педагогические сочинения* (Т. 1, с. 586-589). Москва: Педагогика.
- Макаренко, А. С. (1968). *Воспитание гражданина*. Москва: Просвещение.
- Макаренко, А. С. (1985). Книга для родителей. В Л. Ю. Гордин, & А. А. Фролов (Сост.). *Педагогические сочинения* (Т. 5, с. 7-236). Москва: Педагогика.
- Новий тлумачний словник української мови* (Т. 1). (2008). Київ: Аконіст.
- Сковорода, Г. (1973). Книжечка о чтении Священного писания, нареченна жена Лотова. *Повне зібрання творів* (Т. 2, с. 35-58). Київ: Наук. думка.
- Сухомлинский, В. А. (1969). *Сердце отдаю детям*. Киев: Рад. школа.
- Сухомлинский, В. А. (1971). Добро и зло. *Наука и религия*, 1, 17-21.
- Сухомлинська, О. В. (Ред.). (2005.) *Українська педагогіка в персоналіях* (Кн. 1). Київ: Либідь.
- Україна. МОН України. (2016). *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- Ушинский, К. Д. (1948). О пользе педагогической литературы. *Собрание сочинений* (Т. 2, с. 15-41). Москва: Изд. АПН.
- Ушинский, К. Д. (1950). Человек как предмет воспитания: опыт педагогической антропологии. *Собрание сочинений* (Т. 8, с. 11-682). Москва: Изд-во АПН.
- Ушинский, К. Д. (1953). Нравственное влияние как основная задача воспитания. *Избранные педагогические сочинения* (Т. 1, с. 327-346). Москва: ГУПИ
- Шрейдер, Ю. Д. (1990). Утопия или устройство. *Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности* (с. 7-8.). Москва: Прогресс.

Mykola Stepanenko

PEDAGOGY OF GOODNESS IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RETROSPECTIVES

The lexicographic and pedagogical essence of the term «well-fair» is characterized in the article. The main attention is paid to the problem of the pedagogy of well-fair formation and development based on philosophical elaborations of Socrates, Plato, Aristotle, Vittorino de Feltre, Juan Luis Vives, and the psychopedagogical experience of Jan Amos Komenskyi, Kostiantyn Ushynskiy, Johann Henry Pestalozzi, Adolf Disterveg, Hryhorii Skovoroda, Janusz Korczak, Anton Makarenko, Vasyl Sukhomlinskyi, Ivan Ziaziun. The creative work of these philosophers and teachers is analyzed, works devoted to the problem are highlighted, in particular, their basic positions are pointed out; the comparative analysis was made that allowed to comprehend the essence of the pedagogy of goodness deeper. The work has proved that good and love, respect and trust are those central categories that, on the one hand, determine the high meaning of the activity of the philosophers and humanist educators, and on the other, they program the strategy of the teacher's activity in the 21st century with its hard challenges. It is proved that: 1) each of the above-mentioned humanist educators has formed his creative laboratory, which was based on the most progressive ideas of the philosophers and colleagues-teachers of the past; 2) pedagogy of goodness in the 21st century is not something completely new; it is developed and based on the ideas of predecessors, it is grounded on the principles of cordocentrism, natural correspondence, which gives the fundamentals for working out

the following postulates of pedagogy of goodness: a) to love a child; b) to understand and perceive him as he is; c) to believe in his success constantly. The entire presentation was projected to uncover the Concept of the New Ukrainian School in the synthesis of the components of the triad: «model of the student» – «model of the school» – «model of the teacher of the pedagogy of goodness». The characteristics of each of the models are distinguished; they are all to act not in isolation, but in cooperation, forming a single conceptual background.

Keywords: pedagogy of goodness, philosophers of the past, humanist pedagogues of the present and the past, upbringing of the personality, moral education, Concept of the New Ukrainian School.

References

- Bohush, A. (2014) Patriotychne vykhovannia pochynaietsia z dobroty: pedahohika dobra u spadshchyni Vasylia Sukhomlynskoho [Patriotic education begins with kindness: pedagogy of goodness in the legacy of Basil Sukhomlynsky]. *Doshkilne vykhovannia*, 11, 4-7 [in Ukrainian].
- Kodzhaspyrova, H. M. (2003). *Istoriia obrazovaniia i pedagogicheskoi mysli: tablitsy, skhemy, opornye konspekty [History of education and pedagogical thought: tables, charts, supporting notes]*. Moskva: Yzd-vo VLADOS-PRESS [in Russian].
- Komenskii, Ia. A. (1982). Velikaia didaktika [Great didactics]. In A. I. Pyskunov (Red.). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniia* (T. 1, p. 242-476). Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Komenskii, Ia. A. (1982.). O priiatnostiakh [About amenities]. In A. I. Piskunov (Red.). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniia* (T.1, p. 586-589). Moskva: Pedahohyka [in Russian].
- Komenskii, Ia. A. (1955). Metod npravstvennogo vospitaniia [Method of moral education]. In A. A. Krasnovskii (Red.). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniia* (p. 322-326). Moskva: Uchpedgiz [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1968). *Vospitanie grazhdanina [Citizen upbringing]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1985). Kniga dlia roditel'ei [A book for parents]. In L. Iu. Gordin, A. A. Frolov (Sost.). *Pedagogicheskie sochineniia* (T. 5, p. 7-236). Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (T. 1). (2008). Kyiv: Akonist [in Ukrainian].
- Shreider, U. D. (1990). Utopiia ili ustroitel'stvo [Utopia or Organizing]. *Globalnie problemy i obshchechelovecheskie tsennosti* (p. 7-8.). Moskva: Progress [in Russian].
- Skovoroda, H. (1973). *Knyzhechka o chtenii sviashchennoho pysaniia, narechenna zhena Lotova [A little book about the reading of the Holy writing, Lot's wife is baptized]*. Povne zibrannia tvoriv (T. 2, p. 35-58). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (Red.). (2005). *Ukrainska pedahohika v personaliiakh [Ukrainian pedagogy in personalities]*. (Kn. 1). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. A. (1969). *Serd'tse otdaiu detiam [I give my heart to children]*. Kiev: Rad. Shkola [in Russian].
- Sukhomlynskyi, V. A. (1971). Dobro i zlo [Good and evil]. *Nauka i religiia*, 1, 17-21 [in Russian].
- Ukraina, MON Ukrainy. (2016). *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual Principles of Reforming School]*. Retrived from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].

- Ushinskii, K. D. (1948). O polze pedagogicheskoi literatury [About the benefits of pedagogical literature]. *Sobranie sochinenii* (T. 2, p. 15-41). Moskva: Izd. APN [in Russian].
- Ushinskii, K. D. (1950). Chelovek kak predmet vospitaniia: opyt pedagogicheskoi antropologii [Man as a subject of education: the experience of pedagogical anthropology]. *Sobranie sochinenii* (T. 8, p. 11-682). Moskva: Izd-vo APN [in Russian].
- Ushinskii, K. D. (1953). Nравstvennoe vliianie kak osnovnaia zadacha vospitaniia [Moral influence as the main task of education]. *Izbrannie pedagogicheskie sochineniia* (T. 1, p. 327-346). Moskva: GUPI [in Russian].
- Ziaziun, I. A. *Uchytel na peretyni tysiacholit* [Teacher at the intersection of millennia]. Osobystyi arkhiv Ivana Ziaziuna [in Ukrainian].
- Ziaziun, I. A. *Dyvosvit liudskosti i liudianosti Oleksandra Romvskoho* [The miracle of humanity of Alexander Romanovsky]. Osobystyi arkhiv Ivana Ziaziuna [in Ukrainian].
- Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii* [Pedagogy of good: ideals and realities]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

Одержано 19.12.2018 р.

УДК 378:7.012–051

Андрій Гордаш, м. Бар

DOI: 10.33989/2226-4051.2019.19.169771

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ХУДОЖНЯ МАЙСТЕРНІСТЬ»

Наукова новизна матеріалів статті полягає в тому, що вперше: уточнено сутність категорії «художня майстерність» у контексті комплексу індивідуальних професійних якостей митця та сукупності об'єктивно-ціннісних параметрів результатів його творчості, котрі досягаються завдяки наполегливій праці та під впливом професійної арт-школи за алгоритмом послідовного набуття основ майстерності, супермайстерності та метамайстерності; розроблено концептуалізацію категорії «художня майстерність» на ґрунті провідної ідеї синтезу етимологічного, лінгвістичного, історіографічного, філософського, естетичного, мистецтвознавчого, психологічного та педагогічного епістемологічних локусів аналітичного розгляду ключових термінологічних одиниць та відповідних супровідних понять для збагачення понятійного апарату сучасної мистецької освіти, адекватне використання якого має важливе значення в художній дидактиці.

© А. Гордаш, 2019